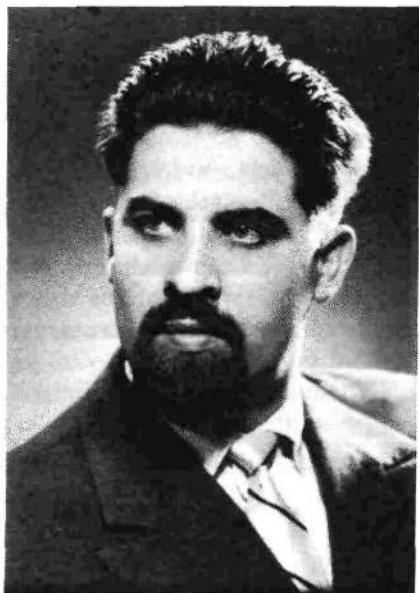

IZGUBLJENI DOM

(poglavje iz romana Moj brat svetnik)

Ciril Zlobec

»Bi me kdo zapeljal domov?« je Frančišek ponižno ponudil misel, ki je padla na mizo med nama nenadno in nepričakovano kot otroška frnikula, a sem v hipu, prav nič presenečen, odkril njeno starost, kot bi ženski, ki si prizadeva biti mnogo mlajša, kot je v resnici, pogledal v rojstni list: bila je v bratu od prvega dne, ko je prišel v Ljubljano in se srečal z nami.

»V Hravščico bi rad?« sem se prebujal v sebi in skušal, še neoprijemljivo, nekaj oceniti.

»Domov,« je rekel. Prebudil me je kot budilka, da sem se zdrnil. Z roko, se mi je zdelo, bi lahko potlačil ta glas, če ne bi bil tako kratek.

»V nedeljo«, sem rekel, »pa tudi prej, če hočeš.«

So stvari, ki te samo obletavajo od daleč in neizrazite, ne zažro se ti tako globoko v misel, da bi ti bile lahko zoprne ali prijetne. Ne želiš jih, a se jim tudi ne upiraš, ne bežiš pred njimi, a jih tudi ne iščeš, veš samo, da čisto preprosto nekje so in da ti bodo nekoč segle v dušo ali pa se ti samo dotaknile čela. Veš, da se bodo zgodile. In ko se naposled zgodijo, vidiš, da se sploh ni ničesar zgodilo, da je vse kot prej, le ti si nekoliko drugačen: kot bi ti šel lahen, svež vetrc skozi zaspano misel: zbujen si, nekako ves jutranjški, spočit, pripravljen. Predvsem to: pripravljen.

»Raje v nedeljo,« je rekel brat.

»V nedeljo,« sem potrdil, kot da je odločitev še posebno pomembna. Potem sem ga spomnil: »Dóma ni več.«

»Zate,« je brez zlobe poočital; »za vas,« je pohitel pravičneje porazdeliti očitek.

»Tudi zate ga ni več,« sem ga skušal povleči v naš krog. Ni se premaknil, stal je sam v svojem svetu, ki ni bil ne moj ne naš, nisem pa mogel natančno razložiti, kje pravzaprav stoji ta trenutek: tam, od koder je pred

petindvajsetimi leti odšel, ali tam, od koder se zdaj, po petindvajsetih letih, spet vrača. »Razočaran boš,« sem rekel.

»Ti ne maraš domov?« je vprašal.

»Rad grem v Hravščico. In večkrat.«

»Se je vas spremenila?«

»Ja in ne. Zame komaj za spoznanje, zate najbrž strahovito.«

V petindvajsetih letih samostana se je najbrž temeljito navadil premagovati radovednost. Imel sem občutek, da je sploh več ne pozna, da je ni več zmožen. Čisto preprosto odmrta je v njem, sem pomislil. In zdelo se mi je, kot da sem se vprašal: Kako sploh še živi? Tako pomembna se mi je nenadoma zazdela v človekovem življenju radovednost. Videl sem jo na začetku vsega, sleherne misli, odločitve, dejanja: žena, otroka, poklic in še prej partizanščina, šolanje, vse je raslo iz nje. V Frančišku pa je radovednost čisto odmrta, sem spet potežkal prvo misel, ki se mi je zdela težja od sebe same in sem čutil, da je v njem še nekaj drugega, skrivnostnega: vsiljevati se mi je začela nova misel: ali se bratu ne zdi smrt zato takó naravna, ker je v njem že zdavnaj odmrta radovednost?

Rešil sem se v kroniko: »V vsaki hiši je v tem času kdo umrl, približno enako se jih je tudi rodilo, domala polovica pa se jih je odselila.«

»Je nunc Sivčev še živ?«

»Še.«

»Mokočevi?«

»Vsi, le dekleta so odšla.«

»Kako pa je z Martinovimi?«

»Prazno.«

»Markovi?«

»Pomrli. Zdaj je v hiši gasilski dom.«

Bil je že doma. Z dvorišča, z okna svoje sobe se je oziral po sosedovih hišah in z mano prebiral vaško kroniko. Ne iz radovednosti, da bi zvedel kaj novega, temveč iz potrebe, da bi ugotovil, koliko je starega še ostalo, tistega od prej, kar sodi k njegovemu domu. In kmečki dom brez sosedov, ni dom.

Nedelja je bila lepa. Na pot smo odrinili zgodaj zjutraj. Tokrat — kot da gre za delegacijo, po daljšem posvetovanju — samo »ožje« rodbinsko jedro, pa še to ne v celoti: brata Matjaž in Boris, sestra Kristina in midva s Frančiškom. Število »delegacije« je bilo prilagojeno razpoložljivim sedežem v avtomobilu. Že na začetku je bilo domala soglasno sklenjeno, da gremo samo z enim avtomobilom, ker da se z dvema ali celo s tremi ne spodobi.

V Ljubljani je bila še megla, tista topla, mlečna, ki nima nič skupnega s slabim vremenom, zdi se ti, da se sploh ne dotika zemlje, temveč da jo je prineslo sonce s sabo, kot spalno vrečo, ki jo pravkar razvezuje in se pretegujoč mota iz nje. Že v prvem klancu nad Vrhniko je bilo sonce visoko, nebo umito in razgled resnično veselo nedeljski.

»Boš videl,« je rekla sestra Kristina Frančišku, »kako se je vas spremenila, kako so si ljudje opomogli.«

Frančišek se je samo prosojno smehljal. Ta njegov tihi nasmešek je ostajal zmeraj samo okrog uvelih, tenkih ustnic, včasih je segel do podličnic, nikoli pa se ni prižgal v očeh, ki so z negibno gladino ležale v duplinah kot dve kaplji vode v luknjičavem kraškem kamnu, dve mirni presiha-joči kaplji davnega dežja.

»Zdaj je čisto drugače kot včasih,« je prizadevno predavala sestra, »ljudje ne garajo več toliko, živijo pa mnogo bolje.«

Brat je vztrajal pri svojem prosojnem nasmešku, ta pa me je še bolj prepričeval, da gre domov pravzaprav čisto sam, da smo mu mi samo nekako tehnično spremstvo, kajti v negibnih kapljah v njegovih očesnih duplinah je težka ležala druga misel, daleč od naših, brez zveze z našimi. Sedel je poleg mene in večkrat sem se med potjo srečal z njegovim pogledom. Danes me zanimajo njegove oči, sem ugotovil. Ne morem ga dojeti v celoti, razstavljam ga in preučujem posamezne njegove dele, prve dni njegovo držo, njegove sklenjene roke, pozneje nasmeh, kako se pogovarjava, ko pravzaprav nikoli ničesar ne sprašuje, a mu vendar neprestano na nekaj odgovarjamo, ugibamo njegova vprašanja in nanje odgovarjamo. Zdaj poskušam razumeti njegove oči.

»Toliko nas že dolgo ni bilo v Hravščici,« je ponosno ugotovil Boris.

»Pri kom naj se ustavimo?« je vprašal Matjaž.

»Ali ne moremo kar k nam domov?« je bolj predlagal kot vprašal Frančišek.

»Ne vem, če te bo sploh mikalo stopiti v hišo,« sem rekel. »Ljudje, ki zdaj stanujejo v njej, so zelo čudni.«

Spet sem se ujel z bratovim pogledom; to, te oči, tidve mrtvi kaplji davnega dežja, sem se poigraval s to prispodobo, so še najbolj del njegovega duha in telesa. Z njimi se je najbolj mučil, da bi jih ukrotil, v njih se mu je radovednost najdlje upirala. Morda še zdaj ni čisto mrtva. Da je ukrotil oči, sem pomislil, je moral ustvariti ta skrivnostni, prosojni nasmešek, ki je lahko vse hkrati: trpkost in ugodje, veselje in žalost, vdanost in hvaležnost, beseda in misel, umik in obramba, predvsem pa nadomestilo za vse, kar je v njem že odmrlo: zgovorne kretnje rok, besedni poudarek, razpon glasu, blisk in moč pogleda in kajpak radovednost, sem sklenil seštevek misli, radovednost, ki sproža kretnje, uravnava poudarek besede, viša in niža glas, prižiga in ugaša poglede. Strašno se je moral truditi, sem tehtal njegovo petindvajsetletno samostansko življenje, da je ukrotil tudi oči. Spet sem se zamislil v naravnost njegove smrti, ki jo je tako vdano pričakoval. Ne bo padel scela, sem si govoril, spodsekan: gledal sem padec drevesa s košato krošnjo. To ni on, sem si rekel in ga iskal med drevesi: še rastoče, s koreninami v zemlji in z vrhom med drugimi vrhovi si je najprej osmukal vse listje, list za listom, potem si je odščipnil vrh, da bi zaustavil rast, potem je začel trgati vejice, lomiti veje, korenine so se mu začele sušiti in postajale so vse bolj ohlapne v svojih podzemskih rovih. Ali sploh še živi, sem ga radovedno pogledal? Ali nam ni prišel samo povedat, da je pravzaprav že zdavnaj mrtev?

Sestra Kristina je še kar naprej predavala o Hravščici, naši rojstni vasi, kot da gre za najbolj zapleten mehanizem, ki ga ni mogoče razumeti, če nepoučenemu prej ne razložimo vsaj najosnovnejših pravil njegovega delovanja. In Frančiška smo pripravljali na takšen obisk, »ki je, žal, prekratek,« za takšen ogled, »ko ti, žal, marsikaj uide«, če nisi pripravljen. Brata pa je gnalo »domov« nekaj čisto drugega, iskal je, zdaj sem bil o tem prepričan, nekakšno trdnost v sebi, potrdilo o svoji lastni poti in smrti, ki jo je počasi, potrpežljivo, a vztrajno iskal, odkar je bil zapustil svoj dom. In prav zato ga bo ta obisk razočaral, morda celo užalil, sem pomislil, nisem pa še jasno videl, v čem naj bi bilo takšno razočaranje, kaj bi ga utegnilo užaliti.

»Vesel sem, da gremo domov,« je še sam spregovoril, ko se je pred nami že odprl Kras. Oči so se mu rahlo vznemirile, ne takó, kot bi se dveh mirnih kapelj v luknjičavem kraškem kamnu dotaknila nenadna sapica, temveč je bil nemir samo v barvi, kot bi se nebo nad njima odprlo in bi jih njegova sinjina razsvetlila z neko čudno živostjo. Gladina je ostala nečrna, le dno se je pred to svetlobo pomaknilo v globino. Nekaj svetniškega je bilo v tem njegovem pogledu na Kras, ki je v svoji zeleni sončnosti vse bolj drvel proti nam: nekaj se je odprlo, prikazalo, razkrilo. Premalo je reči pokrajina, domača dežela, silhueta rojstne vasi v daljavi, temna lisa gozda nad njo. Bratu se je odpiralo nekaj pozabljenega, odmrlega, morda tudi že mrtvega, ki pa je v trenutku čudežno spet zaživelo, ko je avto zdrsel čez griček, ki loči dve pokrajini, morda celo dve deželi, ne za vsakogar, temveč samo za človeka, ki je rojen na tej ali oni strani tega grička in se prek vzpetinice brez imena vrača v svoj rojstni kraj ali pa se z nje še enkrat ozre nanj, ko ga spet zapušča. Frančišek, se mi je zdelo, se vrača v svoje rojstvo, malodane iz smrti v rojstvo, ki ni samo trenutek, ni samo nezaveden začetek in potem podedovani spomin nanj, temveč ves tisti čas, ko ostajaš nepretrgoma povezan s svojim »rojstnim krajem«, preden stopiš s svojim življenjem v še kak drug kraj.

Za nas, sestro Kristino, brata Matjaža, Borisa in mene, pa je bilo to ponovno, bogve katero, vselej po svoje vznemirljivo srečanje z domačo pokrajino. »Ah, ta naš Kras,« je zavzdihnila sestra.

»Lep je,« je sedemnajstletniško zavzdihnil Matjaž, potem dolgo nismo več spregovorili, kot da se vsak molče pogovarja s to drago pokrajino, s čudnim, notranjim nemirom smo se pogrezali vanjo kot ljubimec v žensko: globlje in globlje se potapljaš, a si zmerom zunaj, na površini. Čisto zavestno sem čutil to slast potapljanja v svoj rodni Kras, hkrati pa sem se zavedal, da se vračam vanj samo kot obiskovavec. Vsi smo bili samo še obiskovavci, razen brata Frančiška, ki se je resnično vračal v svoje rojstvo. Se bo spoznal ob tem srečanju?

V Hravščici smo se ustavili pred domačo hišo, na odprtem dvorišču. Očito so pred kratkim za spoznanje razširili pot, ki pelje mimo njega, pa se mi je zdelo, da je dvorišče zato za polovico ožje. Ko smo stopili iz avtomobila, se mi je zdel pogled na streho skoraj navpičen, takó blizu poti je zdaj stala. Spodnji del dvorišča je bil poraščen s travo in plevelom, korito za napajanje živine, ki je stalo zraven vodnjaka, je bilo razbito in očitno že

dolgo neuporabno. Vrata v svinjak zabita z desko, vrata v hlev so bila sicer odprta, a iz njega ni puhtel tisti dražljivi vonj po govedu, ki je zlasti poletni tako značilen za sleherno kmečko domačijo. Posedli smo se na kamnito klop pred hišo. To je še bilo kot včasih.

»To je ta naš dom,« sem rekel Frančišku, ta pa se je mukoma iskal med to zapuščenostjo in že skoraj razvalino.

»To ni več dom,« je žalostno spoznaval tudi brat.

»Ni, če ni ljudi. Ljudje ustvarijo dom,« sem rekel.

»Včasih je bilo drugače,« je žaloval brat. To je bila prva njegova resnična žalost, odkar nas je prišel obiskat.

»Bili smo doma,« sem vztrajal pri svoji predstavi dóma.

»Lahko bi kdo ostal,« je tožil brat.

»Kdo?« smo pomislili vsi hkrati in sem se jaz glasno vprašal.

»Zaradi doma je škoda,« je Frančišek rinil v svojo žalost, ki pa ni bila odprta rana, temveč le nenadno, zato nekoliko boleče obujanje davnega spoznanja.

»Vojna nas je pognala po svetu,« je rekel Matjaž. »Marsikatera hiša je ostala prazna, ker so ljudje padli, naša pa je ostala prazna, ker se nismo vrnili.«

»Samo na obiske se še vračamo,« je skoraj vedro rekel Boris.

»Ugotavljat,« sem hitro pristavil, »kako smo ravnali pametno, ko se po vojni nismo vrnili.«

Mimo je prišla gruča otrok. Zadržano in brezbarvno so nam rekli dober dan, kot pozdravimo tujca, če ga srečamo na cesti ali se mu na svoji poti toliko približamo, da bi bilo nevljudno iti mimo brez pozdrava.

Hišna vrata so tiho zacvilila. Čeprav smo že kak trenutek, po odhodu otrok, molčali, se je naš molk zdaj še poglobil. Sestra Kristina je vstala in stopila k vratom. Vrata so ostala na pol odprta in še bolj poudarila svoje bistvo: nobena prostornost se ni zganila za njimi, nobena svetloba ni stopila skozi. Bila so le še bolj poudarjen simbol za hišo, ki je lahko zaprta ali odprta, odvisno od njihove lege. Zdaj so bila vrata ravno toliko odprta kot zaprta, zlasti še, ker je trenutek nato, ko so se premaknila, obstal v praznini med njimi in podbojem novi hišni gospodar. Ustopil se je, kot bi hotel pogledati za vremenom, čeprav je bilo že blizu poldne in je bil dan že od jutra sončen in miren.

Zagledal je mojo sestro: »A ti si, Kristina,« in takoj nato še nas: »Aha, prišli ste pogledat.«

Vsi smo vstali, prišli pred vrata in mu segli v roko. Stal je nepremično v odprtini vrat in morali smo se odmikati drug drugemu, da smo mu lahko vsi stisnili roko. Frančišek zadnji.

»Ja, tako je,« je skoraj očitajoče rekel, »navadna podrtija. Strešnike z napušča sem moral pobrati, da sem popravil streho . . .«

Ozrli smo se navzgor skozi rebrasto tramovje nekdanjega napušča . . .

»Ja,« je razlagal novi gospodar, »kapljalo mi je že v sobo, moral sem premakniti posteljo, podstavil sem škafo . . . ja, potlej pa sem moral popraviti streho . . .«

Brat Frančišek bi bil najraje stopil v hišo. Videl sem ga, kako bi šel za štedilnik, stekel po stopnicah v gornje prostore. Vseh teh petindvajset let je bil še tu, zdaj se je prišel iskat, da bi v svoji predsmrtni uri združil razdeljeni polovici samega sebe . . .

»dolgo takó ta bajtura ne bo vzdržala,« je sklenil svojo oceno novi stanovavec našega doma, »vzel jo bo hudič . . . Čisto preprosto, podrla se bo.«

Še zmerom je stal med vrati in ni se ganil. Frančišek je spet sklenil roke na trebuhu, ga pritisnil s komolci, kot da se je nenadna bolečina spet vrnila vanj.

»Kje pa imaš ženo, Marijo?« je možaka med vrati vprašala Kristina; to je pomenilo: lepo bi bilo, če bi nas pustil noter, saj je to vendar naša rojstna hiša.

Toda mož ni hotel razumeti več, kot je bilo treba; »Šla je k maši. Kam pa naj grejo babnice ob nedeljah?« in poskušal se je zasmejati.

»Pa otroka?« je vztrajala Kristina.

»Fant menda balinca, za Majdko pa ne vem, ali jo je vzela žena s sabo k maši ali pa se potepa z drugimi otroki.«

»Ja, kako je vse drugače,« je zavzdihnil Frančišek. Posvetilo se mi je, da se ne bo nikoli več združil s samim sabo izpred petindvajset let: možak, cestar Polde, bi bil stal takole med vrati tudi do noči. Pomislil sem, da je za brata Frančiška bolje, če ne stopi v svoj dom, saj bi ga zanesljivo za vselej izgubil, brž ko bi smel stopiti vanj in se ovedel, da je stopil v popolnoma tujo hišo.

»Ja,« je še rekel Polde, »vam je v Ljubljani bolje. Lepo ste si pomagali. Tudi tebi v samostanu . . . kje si že?« je nenadoma skoraj radovedno vprašal.

»V Italiji.«

»Aha, v Italiji, tudi tebi je gotovo boljše tam, ja . . . to bajto bo pa kmalu hudič vzel.«

Lahko bi rekli: obisk je končan.

»No, pa pojdimo malo naokrog po vasi,« je spodbudno rekla Kristina. Prijela je Frančiška pod pazduho in zdelo se mi je, da podpira hudo bolnega človeka, ki je bil zaman opravil dolgo pot do tistega »edinega« zdravnika, pri katerem je upal najti zdravje ali vsaj tolažbo v bolezni.

Zavili smo k Sivčevim. Matjaž je sedel v avto in počasi peljal za nami, kot bi vozil vence za pogrebniškim sprevodom.

Pri Sivčevih so bili vsi doma. In to je bilo očito edino znamenje nedelje. Mladi je čistil ali popravljajl traktor, stari Sivec je prišel od živine iz hleva, otroci so se podili po dvorišču, snaha je pripravljala kosilo, ob traktorju je stal osipalnik, ki se ga je držala še dišeča zemlja.

»Kar noter, kar noter,« je iskreno povabil stari Sivec. Mladi, njegov sin, je takoj pustil traktor. »Samo roke si še umijem,« je rekel, in tudi to je bilo znamenje nedelje: pripravljenost, da ob obisku, čeprav nepričakovanem, nehajo delati in te povabijo v hišo, tudi za mizo, vsaj ob domačem narezku in vinu.

»Ste bili kaj doma?« je vprašal stari Sivec, »žalostno, kaj?«

»Če pride v tuje roke, je rekel Frančišek.

»In hiša ni bila slaba,« je zamodroval Sivec, »kako se je namartral zaradi nje vaš oče. Sam sem jo, ko sem se triindvajsetega leta vrnil iz Amerike, dvignil za eno nadstropje in postavil novo streho.«

»Škoda, in na tako lepem mestu stoji,« je rekel Mirko, njegov sin, ki je medtem že prinesel iz kleti steklenico vina in ukazal ženi: »Nareži in prinesi.«

Rekli smo saj ni treba, kot bi bili rekli hvala, in sedli za mizo. Stari Sivec je ocenjeval opazoval Frančiška: izžetost njegovega obraza, krhkost telesa. »Vsi ste bili dobri delavci,« je rekel, »ampak ti, Francelj, si bil najboljši.«

Frančišek se je samo nasmehnil.

»On bi bil moral ostati doma,« je bolj za šalo rekel Matjaž.

»Tudi jaz tako mislim,« je pribil stari Sivec, »škoda je hiše, pa tudi posestvo ni slabo.«

»Vsak po svoje, oče,« je rekla snaha, ki se je medtem vrnila z narezkom.

»Že res, da vsak po svoje,« je vztrajal Sivec, »škoda je pa le. In kakšen fant si bil, Francelj. Mislim, da ga tvojih let ni bilo takega v vasi. Ja, in priden, odličen delavec si bil.«

Stari Sivec je besede bolj pribijal kot govoril. Že kot otroci smo ga radi poslušali in tudi zdaj smo ga raje poslušali, kot se zapletali z njim v pogovor. Njegov močni, še prav nič starčevski glas, čeprav jih je imel že petinsedemdeset, je v pogovoru z nami kar donel in ožemal naše, kot mokre cunjice s težko, šapasto roko. Prav z užitkom sem poslušal njega in nas; naši glasovi so priskakljali brez odmeva iz prsi, včasih, se mi je zdelo, kar iz ust, kot da se rojevajo tik za zobno ograjo; njegovi pa so naravnost hrumeli iz dna trebuha, napovedoval jih je poseben glas, še preden se je oglasila beseda. In ko je Sivec stavek, zmeraj kratek, končal, je še nekaj časa držal okroglo odprta usta, kot da se za zadnjo izrečeno besedo vleče še njen nevidni trup.

»Ja, ti bi bil moral ostati,« je spet povzel Sivec. »Te tvoje brate in Kristino je že zmladega nekam zanašalo. Vsi so hoteli študirati, nekaj postati. Ja, in moram reči,« se je obrnil k meni, »ko berem, kako hvalijo tvoje slike, ... ja ... nisva si v žlahti, priznam pa ti: kar ponosen sem. Naš človek je, si pravim, pa tak slikar. Pa še knjige pišeš.«

Nerodno sem se branil s samovšečnim nasmehom.

»Spominjam se,« je nadaljeval Sivec, »ko si bil še takle majhen mulc. Deset let nisi imel. Mi smo vam nekaj zorali, vi ste nam prišli pomagat. No ja, pa saj ste bili takrat še sam drobiž. Ti si bil najmlajši. Nisi imel več kot deset let, vem, da ne. Z našim Mirkom sta pobirala plevel za plugom. Pa ni se ti dalo,« se je zasmel, »nerad si se sklanjal,« in puhnil je dolg dim, »rekel sem ti: Le skloni se, Drejček. Če si boš umazal roke, si jih boš že opral, v našem vodnjaku je dovolj vode ... Tako sem ti rekel.«

»Ne spominjam se.« In res se nisem.

»In kaj si mi zabrusil v obraz?«

»Ne, tega pa res ne vem . . . kaj, stric, kaj?«

»Še zdaj te slišim. Kot da se je to danes zgodilo. Vidite te roke, stric,« si rekel, »te ne bodo več dolgo umazane. Ja, tako si rekel.«

»O, tega pa gotovo nisem rekel,« sem se branil.

»Rekel si, rekel. In nisi imel več kot deset let. Že takrat si vedel, kaj hočeš.«

Zgodba je bila končana, stari Sivec jo je pribil, besedo za besedo, v našo radovednost. Nisem prepričan, da se je to res zgodilo, tudi zdaj, ko je pripovedoval, se tega ne morem spomniti, ostala pa mi bo v spominu, kot zgodba, kot živa poteza v podobi strica Sivca, ne kot moje doživetje.

»Nekateri,« je nadaljeval Sivec, »ste šli že prej, druge nas je pregnala vojna. Eni smo se vrnili, drugi ne. Petnajst imen je vklesanih v spominsko ploščo padlih. Deset je taboriščniških. Med njimi tudi moje.«

»Ali veste, stric, da je bil naš Frančišek tudi v taborišču?«

Nastal je trenutek tišine. Frančišek se je spet nedoločljivo, prozorno nasmehnil.

»Ja,« je rekel Sivec in zaokrožil odprta usta. Zagledali smo se vanj in čakali na besedo, ki je prihajala nekje globoko iz njegovega drobovja, »ja,« jo je kratko pregrizel z zobmi, ko mu je zapela v ustih, »potem bi morali vklesati tudi tvoje ime na ploščo.«

»Ne, ne«, se je skoraj prestrašil Frančišek.

»Morali bi,« je še enkrat pribil Sivec, »to bi bilo pravično.«

Nastala je kratka, skoraj mučna tišina. Vsak jo je skušal premagati po svoje. Sivec je dvakrat prav ostro izpuhnil dim, Kristina si je izbrala na krožniku rezino pršuta in odlomila košček kruha, v dveh, treh kozarcih se je temno rdeča gladina znižala za prst, dva, eden se je izpraznil in Mirko ga je znova hitro napolnil.

Stari Sivec je z odločnim sunkom, kot bi jezno nekaj odrinil od sebe, prekrizal nogi, da je zgornja, desna, od kolena navzdol bolj trznila kot za-bingljala, in nadaljeval: »Ko smo, takoj po vojni, postavili spominsko ploščo padlim, smo vanjo vklesali tudi imena taboriščnikov.« Globoko je potegnil dim vase, odlepil nekje v sebi star spomin, ga izpuhnil v tenkem, ostrem brizgu dima in potem še nekaj časa molče obstal z majhnim krogcem odprtih ust: »Na okraju so se razburjali, hoteli so ploščo sneti, češ da taboriščniki ne sodijo zraven, razen tistih, ki se niso vrnili. A jaz se nisem dal. Bil sem predsednik krajevnega odbora. Morda se nam je zapisalo, ko smo pripravljali ploščo, a bilo je pošteno. Tako sem rekel tudi tistim na okraju: mi smo že takrat, v taborišču, napol umrli. Eni skoraj do kraja, drugi manj. Eni prej, drugi pozneje. Toda začelo se je že tam.«

Pogledal sem Frančiška. Sklanjal se je nad mizo, ne da bi se bil kot mi nanjo opiral. Zdel se mi je kot lesena, črvojedna soha, sklonjen nad krsto svojega lastnega življenja.

Gladina v kozarcih se je spet nekoliko znižala. Mirko je spet dotočil. Pet, šest rezin pršuta se je s krožnika preselilo na kruh v naših rokah. Molk

je postal sestavni del pomenka. Besede se niso vezale na besede v pripoved, postajale so sodbe in treba jih je bilo postavljati, kamor so sodile.

»Tebe je tudi hudo vzelo,« je Sivec ocenil Frančiška, »kot sem takrat razlagal tistim z okraja: kogar ni pobralo že v taborišču, prihaja za njim zdaj. Žre nas od znotraj in sami ne vemo, kdaj smo ob življenje.«

»Jaz se ne bojim smrti,« je prežarjeno rekel Frančišek.

»To ni prav,« se mu je uprl Sivec, »pa tudi proti naturi je: Ti bi se moral bati smrti, ne jaz.«

Dvoje, troje rok se je spet dotaknilo kozarcev. Boris si je prižgal cigareto.

»Jaz sem pripravljen nanjo,« je izpovedoval svojo trdno vero Frančišek.

»Ti bi se je moral bati,« je skoraj z vzgojnim poudarkom ponovil Sivec, kot bi hotel Frančiška poučiti: o takih rečeh ne gre prenažno izrekati sodbe.

»Jaz ne, ti pä, sem rekel. Ti jih imaš komaj dobrih štirideset, jaz skoraj še toliko.«

Umolknil je za trenutek, kolikor je bilo pač potrebno, da je poiskal in našel primerno prisposodbo, za katero je čutil, da stoji v takem spopadu bolj trdno kot gola misel. »Če mi usahne trta, ko je stara komaj pet, šest let,« je rekel, »mi je hudo, pa čeprav je samo trta. Ogledujem si jo in skušam odkriti bolezen, ki jo je pobrala. Če je ne odkrijem zunaj, jo iščem pri koreninah. V takih primerih je zmeraj kje narobe. Če pa usahne trta, ki se že več ne spominjaš, kdaj si jo zasadil, ki je že leta in leta kot posušeno poleno, da se samo čudiš, kako še sploh more roditi, če usahne taka trta, pravim, je to naravno. Vidiš, Francelj, tako je tudi z našim življenjem. Vse drugo je proti naturi.«

»Toda s človekom je drugače,« se je upiral Frančišek.

»Tako kot s trto,« je vztrajal Sivec, »ob pravem času je naravno, pre-zgodaj pa proti naturi.«

»Človek živi še za kaj drugega, zato tudi smrt . . .« je poskušal Frančišek.

»Veš, Francelj,« je rekel Sivec, »o tem pa mi, kmetje, mnogo ne razmišljamo. Delamo in živimo, mislimo pa samo na delo. Na življenje se spomnimo samo takrat, ko kdo umre. Če umre star, pravimo: Ja, končano je. Če umre mlad, se sprašujemo: Kaj ga je spodneslo?«

»Za človeka je še drugo življenje,« je Frančišek pobožno zmlil svojo vero v neizprosni Sivecovi delovni dan.

»Tudi o tem ne razmišljamo,« se je najbrž prvokrat v življenju razlagal Sivec, »za nas je to nekaj drugega. Če je.«

»Toda vera . . .« si je prizadeval Frančišek.

»Nekaj ti bom povedal, Francelj,« je rekel Sivec, »imeli smo župnika, ki nam je vsako nedeljo govoril o posmrtnem življenju, za vsako figo nas je strašil s peklom. Zmerjal je mlade, ker hodijo raje na ples kot v cerkev; zmerjal je nas, stare, ki da bomo krivi pogube svojih otrok . . .«

»Vidim,« je stresel svojo skrb Frančišek, »da tudi ob nedeljah delate na polju . . .«

»Prav to sem imel v mislih,« je rekel Sivec, popil pol kozarca vina, si s hrbtno stranjo roke obrisal ustnice, dolgo in globoko potegnil cigareto, da je izpod pepela na njenem koncu stekel proti ustom dolg, blede rdeč ogorek, potem je, po svoji stari navadi, zaokrožil ustnice in hkrati z dimom izpuhnil tudi besede: »Prav to se nam je zamerilo. Videl nas je samo ob nedeljah in praznikih, pridigal o grehu in kazni, nikoli pa ni videl našega garanja. Šli smo na občino in zahtevali drugega. To smo naredili, vidiš, Francelj. Pekel in nebesa, to ni naša stvar. Kdor se je rodil na kmetih, pravim jaz, in dela od jutra do večera, od rojstva do smrti, ta ne more razumeti, zakaj naj bi bil ustvarjen za drugo življenje, ko pa je tako ves v tem.«

Frančišku je puhal strašen greh v obraz. Po zogleneli koži na ličnicah se je v trenutku iz notranje strani razlilo nekaj belega in rdečega, da sem se zbal zanj. »Kaj tudi vi ne verjamete več,« je nemočno zastokal, »ne verjamete v Boga nad nami?«

»Verjamem,« je mirno rekel Sivec, prevrgel zdaj levo na desno nogo, da mu je od kolena navzdol spet trznila v dveh ostrih nihljajih, uprl svoj špičasti komolec vanjo, še enkrat potegnil cigareto, jo ugasnil v pepelniku in modro pojasnil, »verjamem, kadar premišljam o tem. Verjamem pa zato, ker sem preneumen, da ne bi verjel. Vidiš, tako je z nami, ki nam je usojeno samo delo: verjamemo, ker je to lažje. Tako nam ni treba razmišljati. Če bi nehali verjeti, bi morali razmišljati, zakaj ne verjamemo več. Tako je z nami, starimi. Z mladimi pa je čisto drugače.«

Snaha in otroci so ta čas, zbrani za štedilnikom, molče pospravili kosilo. Mirko je pojedel za mizo, staremu pa ni bilo do jedi, tudi s kroznika ni vzal od narezka. Ura je bila že precej čez poldne in otroci so stekli spet na dvorišče, že s hišnega praga se je prikobacal cmokasti glas sosede. »Je naš Tone pri vas?«, nato se je prikazala še sama in zagostolela: »O, koga vidimo?«

Bil sem hvaležen, da je prišla.

Prišla je k mizi in vsakemu od nas posebej ponudila svojo breztežno roko, da tisti bežni hip, ko sem jo imel v svoji, nisem vedel, kaj z njo: stisniti je nekako nisem mogel, pravzaprav sem poskušal, a mi stisk ni uspel, spet sem, po dolgem času, občutil, da je za to potreben stisk obeh rok, sosedina roka pa je zdaj nekako lebdela v moji, da nisem vedel, ali mi bo padla ali poletela pod strop, ko jo bom izpustil. »Kako se imaš,« je rekla Frančišku, »skoraj te ne bi bila spoznala. Če bi te videla samega, te prav gotovo ne bi spoznala. Dolgo te že nisem videla.«

»Gre, kot Bog hoče,« je rekel brat, »kako pa z vami, teta?«

»Slabo, Francelj, slabo,« je skoraj vedro potarnala, »otroci so odrasli in odšli, mož pa se tudi izogiba doma ko hudič križa . . . Ja,« in obrnila se je k Sivcu, »prav zato sem prišla, če je bil naš Tone kaj pri vas?«

»Ni ga bilo, Meta,« je rekel Sivec, »danes ne.«

»Joj, nikoli ga ni doma. Še zdaj ga ni h kosilu . . .«

»Jaz pa bi bil že doma, če bi bil tvoj mož, je s poudarkom rekel stari Sivec.

»Takšnega strašnega dedca, kot je moj, ni v vsej vasi,« je tarnala Meta.

Sivec je zrasel za decimeter. Besed ni več kotalil skozi svoja okroglo odprta usta, zdaj jih je jezno tlačil skozi ozko režo ustnic, za katerimi je bilo čutiti tesno stisnjene zobe: »Pravim ti, Meta: Jaz bi bil že spet doma, če bi bil tvoj mož.«

Meta je zaslutila past. Jaz sem slutil imenitno šalo, Frančišek je vztrepetal pred novim grehom besede.

Dolg, gosto naelektren molk je čakal vžigalico, da eksplodira. Meta se jo je bala prižgati, čutila pa je, da mora nekaj reči, zato je samo malo zapraskala: »Ja, tako je, ženske smo velike reve.«

»Rekel sem,« je Sivec do kraja zabijal svoje besede, »da bi bil jaz zdaj že spet doma: odsedel bi že tistih petnajst ali dvajset let, če bi bil tvoj mož. Prišel bi bil že nazaj.«

»Od kod bi prišli, stric?« je pomirjajoče poskušala Meta.

»Iz zapora, Meta, iz zapora,« je zrasel Sivec in njegove ustnice so se spet zaokrožile v doneči O.

»Zakaj iz zapora, stric?« se je poskušala nasmehnuti Meta.

»Ker bi te ubil, Meta. Že prvi teden po poroki bi te ubil. Pred dvajsetimi leti, zato bi bil zdaj že spet doma.«

Hihitali smo se globoko v sebi. To je bilo čutiti po nenaravni tišini, ki je vedro napolnila prostor. Stari Sivec se je držal strahotno resno, vlekel je cigareto v dolgih požirkih in puhal enakomerno in dolgo prek naših glav, kot bi hotel napolniti nevidna jadra nad njimi. Frančišek še ni ujel krohota v nas, njegovo uho ni bilo navajeno na notranji smeh. Meta se je držala na smeh, vendar se ni smejala. Mirko je očetu natočil prazen kozarec in ga še enkrat spomnil, da bi bilo le dobro, če bi kaj pojedel. Na kosilo, ki da je že mrzlo, ga je spomnila tudi snaha. Stari Sivec pa je kot zadovoljen mlad junec prežvekoval pravkar povedano šalo in ni se mu nikamor mudilo. Potem je počasi, mehko spet zlezal v svojo normalno držo, njegovih petin-sedemdeset let mu je spet leglo na ramena, v očeh se mu je s skoraj slišnim pokom prižgal zbadljiv nasmeh in zadržano se je zakrohotal s tremi okroglimi ha ha ha.

Tudi nam je privrel smeh iz prsi, pravzaprav že zamirajoči odmev prejšnjega tihega smeha v nas. Vsak — le Frančišek, ki se je šele prebujal iz začudenja — je pridal svoje že oslABLJENE ha ha ha, kot kovance ali žetone pri ruleti, k Sivčevim donečim trem ha ha ha, ki so še zveneli v zraku, kot bi bili privezani na strop in bi nam zdaj v neslišnem vetrcu cingljali nad glavo. Naposled se je utrgalo tudi Meti, začela se je hahljati, da so se ji oči orosile in ji je težka gmota razpuščenih prsi padala na komolce, ki jih je držala prekrizane nad želodcem: »O ti moj Bog, kakšne se znebite, stric . . . ha ha ha . . ., in če bi vas Tone slišal, saj bi mislil, da resno mislite . . . ha ha ha.«

»Saj tudi mislim resno,« se je zdaj že dobrodušno smehljal Sivec.

»Kaj si bo mislil o nas Francelj,« se je spomnila Meta.

»Takšni smo,« je rekel Sivec.

Mimo Sivčevih je kdaj pa kdaj zapeljal kak kmečki voz. Frančišek se je držal, kot da vozijo čez njegovo telo. Zanj so bila to »hlapčevska dela«, ki skrunijo Gospodov dan. Greh je postal del življenja. Nihče se ga več ne sramuje, tudi zaveda se ga ne več, »tako zelo se je vse spremenilo«. Njegovo telo se je kot užaljena roža zaprlo vase, pokorno samo najnujnejšim potrebam. Vina ni pil, samo kdaj pa kdaj si je na njegovi temni gladini ovlažil suhe ustnice, pršuta ni jedel, kruha si je vzel komaj toliko, da je imel kaj v rokah: že na začetku ga je odlomil pol rezine, ga počasi drobil in pobiral drobtinice, ki so mu padale na mizo.

Sedeli smo že nekaj ur. Pogovor se je zdaj dotikal stvari, ki niso domala nikogar zanimale. Lotevalo se nas je tisto razpoloženje, ko govoriš samo zato, ker bi bilo molčanje še bolj mučno, ko pogovor uplahne samo še na vprašanja in odgovore. Vprašuješ pa zato, ker bi se rad znebil besede, a vprašanec je prav tako ni voljan sprejeti, zato jo z najkrajšim možnim odgovorom čimprej vrne. Kristina se je preselila k pomivalnemu koritu h gospodinji in pogovarjali sta se o kuhi, o otrocih, kako jim gre v šoli in podobno, da kmalu ni bilo več mogoče razločiti, o čem se pogovarjata. Le tu pa tam sem ujel še kako besedo, potem sem sprejemal samo še različnost njunih glasov, nazadnje pa je njun pogovor pljuskal v moj sluh le še kot šum nekoliko nemirnega dihanja spečega človeka, kakršnega sem bil navajen iz svojih redkih prenočevanj po hotelih, ko ti tako dihanje v sosednji sobi ne da spati, čeprav v bistvu samo poudarja tihoto pozne nočne ure.

Nas in prostor je prevzelo razpoloženje, ko postanejo otroci sitni (na kmetih pobegnejo že prej na dvorišče), ko ženske izbrskajo kako neodložljivo domače delo, šivanje, pletenje ali pregledovanje otroških šolskih zvezkov, ko si moški tako rekoč s poslednjimi močmi lomijo čeljusti, ki jih nenaden napad zehanja tako nevljudno razklepa, in ko stari ljudje nevede zakinkajo za mizo. Ko je Meta odšla po hišah iskat svojega nemogočega dedca in je pogovor tako nenadoma uplahnil, kot bi bil iztekel iz posode, ki bi ji kdo izbil dno, je tudi starega Sivca zmanjkalo. Najprej mu je potegnili glavo na ramo, potem ga je nekajkrat zamajalo, da je, že v spanju, lovil ravnotežje, dokler se ni, ko ga je spet nevarno nagnilo, za trenutek zbudil, samo toliko, da je še utegnil prekrižati roke na mizi v blazino za utrujeno glavo in zavratni spanec, ki sta se zdaj pomirila.

Mirko je še nekajkrat natočil, pogovor je že ves upehan zapluzil v težave kmetovanja, vmes smo se spomnili še tega in onega v vasi, tudi težave in krivice so bile hitro ob sleherno ostrino in kmalu smo vsi soglašali, da »nekako vendarle gre in da je boljše kot včasih«.

»Zdaj bomo pa počasi šli,« se je Kristina vrnila od gospodinje spet k mizi, »še to popijemo pa gremo,« je glasno zarecitala, da se je stari Sivec zbudil popolnoma čil, kot da sploh ni bil zadremal in se je samo potuhnil. »Nikamor ne boste šli, vsaj ne še zdaj,« je rekel. »Malo bomo še posedeli, potem bo Milka pripravila večerjo. Pa še katero bomo rekli.«

Kristina je stala poleg mize, vstal je tudi Boris, Matjaž se je obotavljal, naj še pokadi že prižgano cigareto ali jo ugasne in vstane, Frančišek je plaho zamolil: »Ne, ne, moramo iti, kmalu bo večer.«

Stari Sivec pa kot da je prežal samo nanj. »Veš, Francelj,« je počasi začel odpirati zapornico, kot da je med spanjem samo o tem razmišljal in čakal, da se za nizkim jezom spet nabere dovolj misli in besed,« na tisto spominsko ploščo bi bilo le treba vklesati tudi tvoje ime. Med tiste, ki smo bili v taboriščih . . . Bilo je pošteno, da smo se tega spomnili, teh imen na plošči. Drugod imajo na takih ploščah samo padle, od taboriščnikov pa samo tiste, ki so tam umrli . . . pri nas, v Hravščici, pa tudi tiste, ki smo tam umirali . . . To je bolj pošteno in pravično je . . . Tudi tvoje ime je treba vpisati, Francelj.«

»Toda jaz se nisem boril,« se je branil Frančišek.

»Trpel si.«

»Jaz sem bil v taborišču po pomoti . . .«

»Kdor je padel, je padel,« je trmoglavil Sivec, »vseeno kako. Kdor pa je bil v taborišču, je trpel, vseeno zakaj. Trpel je pa basta.«

»Človek mora trpeti,« se je spet razosebljal Frančišek.

»Ne, Francelj, v taboriščih nismo trpeli samo zase.«

»Tudi za druge je treba trpeti.«

»Za našo stvar smo trpeli,« je odločno razpletel vozec stari taboriščnik Sivec.

Brat se je zgubljal. Sivec je obmolknil, čutil sem, da odbira v sebi besede za misel, ki je vse do tega trenutka ni nameraval povedati.

»Jaz sem star,« je počasi začel, ko se je bil odločil v sebi, »tudi zdrav več nisem . . . pa kaj: po dvorišču že skačejo moji vnučki . . .« pogoltnil je slino in rekel, kot da govori svojemu sinu: »Bojim pa se, Francelj, da me ti ne boš preživel.«

»Ooooče! je nemočno zategnil Mirko. Vsi smo bili zbegani, razen Frančiška in starega Sivca, ki sta, kot se mi je zdelo, za trenutek prestopila naš krog in se, prvič in zadnjič v življenju, srečala na neki drugi ravni. Bila sta slovesna in mirna, kot da sta že zdavnaj sklenila svoje račune z življenjem. Eden je bil zagledan v zemljo in delo, drugi v posmrtno uganko, in vendar sta si bila tako blizu.

»Hudo je, ko niti domov ne moreš,« je še rekel stari Sivec, kot da sta se s Frančiškom samo o tem pogovarjala, »Polde, ta nemarni cestar, je napravil svinjak iz hiše. Bog, ki vanj veruješ, ti ne bo zameril, če ga poprosiš, naj mu zruši streho nad glavo in ga pokoplje pod njo.«

»Stric, ne govorite tega,« je zaprosil Frančišek zgroženo in ganjeno obenem. Vendar se mi je zdelo, da se ga je kletev nad Poldetom komaj dotaknila, srce in dušo pa mu je vnovič ožgala Sivčeva podoba o dokončno izgubljenem in oskrunjenem domu.

Ko smo prišli na obisk k Sivčevim, so pod krošnjami košatih orehov na dvorišču ležale okrogle in goste sence. Bile so tako polne in zbite, da so bile videti skoraj kot krogle. Potem so se začele prebujati. Počasi so se splazile po dvorišču, priklenjene, kot pes na verigi, z vse tanjšim stožcem za deblo čisto spodaj ob zemlji. S svojimi razcefranimi konicami so se že

začele vzpenjati po stenah hiš in vsak čas bodo priplezale do napušča, kjer se v tem letnem času navadno konča njihova pot in nikoli ne uspejo pobegniti na streho in prek nje v bližnji gozd, proti kateremu se dan za dnem iztezajo, a ga nikoli ne dosežejo. Sonce je že potegnilo vase razpršeno svetlobo in zdaj je, napol zastrto s tenkim oblakom, kot smešna otroška risba: pokvečena rdeča kroglja brez sijaja. Sence orehov se že razlivajo čez robove svoje lastne podobe in iz njih že poganja prvi, vlažni puh večernega mraka.

S tem rahlim prehodom iz poznega popoldneva v prvi večer se je tudi vaško življenje začelo počasi oblačiti v nedeljsko podobo. Predvsem je vas nenadoma oživela: pastirji, večinoma starejši moški, so se vrnili domov z živino že pred mrakom. Že na paši so bili pol pražnje oblečeni. Zdaj so postajali pred svojimi domovi neodločeni, ali naj počakajo, da pride kak sosed mimo, ali naj sami stopijo k njemu. Otroci so se podili gor in dol po vasi, kot da se ne morejo odločiti, kako bi končali dan. Prikazale so se tudi dve, tri gručice deklet na sprehodu. Nekaj mopedov je odropotalo iz vasi. Odrnel je tudi avto. V vas pa je skoraj istočasno priropotalo nekaj drugih, glasno, hrupno, opozarjajoče. Na betonskem platuju pred gasilskim domom se je oglasila harmonika. Večer se je osvežujoče narosil na hiše in poti, in vas je oživila, kot bi vrtnar zalil ovenelo solato.

Frančišek je molče opazoval in skušal razumeti to spremembo. Razlika med nekoč in danes je bila očitna: nedeljska slovesnost se je premaknila od dopoldanskega na večerni čas, od pobožnega obredja na profani počitek. Nedelja ni bila več Gospodov dan, temveč nekakšen kmetov prosti čas, ki ga vsak izpolnjuje po svoje. Eni skušajo zmanjšati zamudo pri delu med tednom, drugi se razgledajo k sosedom in prijateljem, da se ne bi čisto odtujili drug od drugega. Mladina se polneje zave sama sebe. Nedeljski večer je edini čas v tednu, ko gredo kmečka dekleta s fanti pod roko. Tudi sprehodi mladih parov iz vasi na polje, »nekam ven«, ni že zdavnaj več spotakljivo. Celo matere gledajo prej z zadovoljstvom kot z zaskrbljenostjo na to, tako odhajanje njihovih hčera s fanti je v njihovih očeh bolj možnost kot nevarnost.

Kristina, sicer že dvajset let v mestu, a po duši še zmerom zraščena z zemljo, je bila ob takih kmečkih pejzažih zmeraj iskreno ganjena. »Pa stopimo še mi malo pogledat,« je rekla, in vsi smo jo razumeli, da misli na ples pred gasilskim domom.

Z nami je šel tudi Sivčev Mirko, fant Frančiškovih let. »Se spominjaš, kako smo ga včasih lomili na plesih?« se je nasmehnil z nagajivim nasmehom svojega očeta. Frančiškov prosojni nasmeh nekdanjemu vrstniku je bil obžalovanje mladostnih zablod. Ta bratov nasmeh je kot mavrica, sem pomislil, zmeraj isti, pa vendar za vsako razpoloženje drugačen. Zmeraj samo okrog ust, nikoli v očeh, celo brez moči in potrebe, da bi se razlil po licih, vendar odstira, prav zaradi svoje prosojnosti, zmeraj nekoliko drugačno barvo spodaj. Kot mavrica: zmeraj enako začrtan lok, včasih viden v celoti, včasih samo nakazan, zmeraj z istimi barvami, le da je njih gostota vsakokrat drugačna. Frančiškov smeh je sprožalo, uravnavalo in barvalo nekaj zelo globoko v njem.

»Včasih smo se hodili predvsem tepst na plese,« je Mirko svoje besede bolj smejal kot govoril.

»Kadar si bil ti z nami,« je še kar naprej govoril svoj smeh, »smo se navadno dobro odrezali. Ko smo koga pošteno prebutali, smo ga porinili tebi v roke. Ti pa si jih mirno metal čez ograjo ali čez prag, če je bil ples v dvorani.«

Frančiškov nasmeh je bil pepelnat. Resnica. spomin in kes so premešali svoje osnovne barve v sivo. Mavrico je prekril oblak.

Okrog plesišča je bilo zbrane že skoraj pol vasi. Med plesavci je bilo precej fantov tudi od drugod, vmes pa tudi kako tuje dekcle. Ko se je večerni mrak že zgostil v temo in so se nad plesiščem prižgale luči, so se zbrali skupaj vaški pevci. Mednje je stopil tudi Sivčev Mirko. Nekaj trenutkov so se uglaševali, potem pa je iz njihovega tesno strnjenega kroga kot velika hrupna ptica iz gnezda v travi zaprhutala pesem, ki se je najprej pognala navpično navzgor, potem se, visoko zgoraj ustavila, umirila, se počasi vračala kot vodomet nad vas in potem dolgo drhtela v enakomernih nihljajih. Bila je vesela fantovska pesem, ki so jo peli štirideset in petdesetletniki.

Potem se je z nižjim, skoraj zadržanim vzletom oglasila pesem *Vsi so prihajali, njega ni blo, ni blo . . .*

Sestri je šlo na smrkanje.

Frančišek je poslušal otrpel. S svojim negibnim, napol osvetljenim obrazom, z dvema kroglicama teme v očesnih votlinah in v svoji dolgi kuti, ki je enako vsrkavala vase kot širila okrog sebe temo, je bil v tem pomladnem večeru kot pozabljena soha svetnika v temni niši stare cerkve, ki je verniki že dolgo več ne obiskujejo.

»Za Valetove fante,« je veselo zaklical Sivčev Mirko in nas hkrati v nerodnem smehu vprašal, »ja, katero pa naj vam zapojemo?«

Kristina je stopila k pevcem. »Veš,« se je v zadregi smejal Mirko, »ne pojemo dosti in ne znamo jih veliko.«

»Karkoli,« je spodbujala sestra.

»Samo še na pogrebih pojemo. Take znamo najbolj. Malo bolj žalostne so.«

Nekaj časa so se še dogovarjali, med sabo in s Kristino, potem pa, ko je harmonika spet utihnila, so njihovi ubrani glasovi zamajali nad našimi glavami »mile« Zagorske zvonove:

Zagorski zvonovi
prav milo pojo . . .
nemara preljubo
k pogrebu neso . . .

Ko je bila pesem pri kraju, se je Frančišek tiho premaknil in rekel: »Zdaj bomo pa res morali iti.«

Pevci so še eno zapeli, bolj veselo in lahkotno, kot bi hoteli vnesti v otožni odmev Zagorskih zvonov še nekaj zvokov vedrine. Potem je sklenjenost kroga popustila, oglasila se je spet harmonika, pevci so se s smehom

razšli, eni so se pomaknili bliže plesišču, drugi so se umaknili k svojim ženam, ki so stale in gledale bolj zadaj, iz teme. Mirko in še dva, trije drugi, naši nekdanji sosede, so pristopili k nam. Segli smo si v roke. »Hvala, res, hvala vam,« je rekel Francišek. Kristina si še ni opomogla od tega nepričakovanega pevskega pozdrava. Bila je kot omamljena. Iz nje je kar pelo: »Ali ni čudovito . . . ali ni čudovito . . .« Francišek, tudi še s koreninami v tej zemlji, je s tem svojim iskrenim: »Hvala, res, hvala vam,« popustil v svojem večnem boju sam s sabo. Zanj, kartuzijanca, je bil to trenutek nečimrnosti, prav gotovo eden redkih po dolgih, dolgih letih: bil je ganjen, ko je poslušal, kako mu *Zagorski zvonovi* »milo« pojo v zadnje slovo.

Zazeblo me je v srcu. »Pojdimo, pozno je že,« sem rekel. Skoraj že neprijazno, nataktnjeno.

PESMI

Jože Jež

KAMNU

Ljubi kamen
kako se kaj imaš med zvezdami

jaz se sploh nimam več
odkar te ni tu

ti srce moje kamnito moj žolč
moje divje sovraštvo
ti in jaz sva eno in isto
toda zakaj si tako daleč proč
vrni se

dragi kamen
ti ne veš kako te imam rad

se še spominjaš
kako sva rasla skupaj
kako sva se ljubila
kako sva lomila kosti in morila
kako sva se lizala
kamen vržen v obraz
to si ti in to sem jaz

toda odšel si
pustil si me samega
zdaj ko bi bilo treba udariti